

Zbornik radova

ANTROPOLOGIJA SPORTA, IGARA I DETINJSTVA

u čast

**dr Aleksandra Krela
(1968-2021)**

uredili

**Bojan Žikić
Ivan Đorđević
Vladeta Petrović**

Одељење за етнологију
и антропологију
Филозофски факултет
Универзитет у Београду

1838

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu | 2022

1838

Antropologija
sporta, igara i detinjstva

*Zbornik radova u čast
dr Aleksandra Krela (1968–2021)*

*Bojan Žikić,
Ivan Đorđević,
Vladeta Petrović (uredili)*

Antropologija sporta, igara i detinjstva
Zbornik radova u čast dr Aleksandra Krela (1968–2021)
Bojan Žikić, Ivan Đorđević, Vladeta Petrović (uredili)
Beograd 2022.

Izdavač

Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet
Čika Ljubina 18–20, Beograd 11000, Srbija
www.f.bg.ac.rs

Za izdavača

Prof. dr Danijel Sinani
dekan Filozofskog fakulteta

Recenzenti

Prof. dr Saša Nedeljković,
Odeljenje za etnologiju i antropologiju
Filozofskog fakulteta u Beogradu
Dr Ivana Bašić,
naučni savetnik Etnografskog instituta SANU, Beograd
Dr Dragana Amedoski,
viši naučni saradnik Istorijskog instituta, Beograd

Lektura i korektura

Ivana Bašić

Prevod na engleski

Tatjana Ćosović

Dizajn korica

Vladimira Ilić

Priprema za štampu

Dosije studio, Beograd

Štampa

JP Službeni glasnik, Beograd

Tiraž

200

ISBN 978-86-6427-241-4

SADRŽAJ

- 7 | *Bojan Žikić, Ivan Đorđević, Vladeta Petrović*
Predgovor
- 11 | *Biljana Milenković-Vuković*
Bibliografija dr Aleksandra Krela
- Antropolog Aleksandar Krel**
- 31 | *Катџарина Радисављевић*
Антрополог у музеју или све што нисте знали
о музеологији, а мислите да знате
- 43 | *Miloš Milenković*
Kolektivni identitet u delu Aleksandra Krela:
Nedestruktivni konstruktivizam
- 55 | *Goran-Pavel Šantek*
Igra i transcendencija
- Detinjstvo**
- 71 | *Владеџа Пеџровић*
Прилог историји детињства: деца у одабраним српским
средњовековним наративним изворима и правним
споменицима (XIII–XV век)
- 87 | *Гордана Гарић Пеџровић*
Статистички подаци о деци у Србији
на крају 19. и почетку 20. века
- 111 | *Бранко Бановић*
„Џамија!“: антрополошка анализа
контроверзне дечије игре „џамије“
- 131 | *Milan Tomašević*
Predstave daleke budućnosti kod dece: studija slučaja

Igre

- 153 | *Bojan Žikić*
Koliko stvarnosti staje na tablu? Kulturni kognitivni model sveta u ratu na primeru društvene igre „Axis & Allies“
- 173 | *Ђорђина Трубарац Мајић*
Френина стопала у ципелама београдских основаца (или ти о једном примеру хибридности савременог дечијег фолклора)
- 191 | *Данило Трбојевић*
Дечије ратне игре као арена промишљања друштвено-политичке стварности, кризе и конфликта

Sport

- 217 | *Иван Ђорђевић*
Против модерног фудбала?
Европска Супер Лига и будућност 'народне игре'
- 233 | *Јадранка Ђорђевић Црнобрња*
„Vorbe pelivana“ – primer takmičenja u rvanju u Gori
- 249 | *Бојдан Д. Дражеџа*
Да ли су навијачи чувари границе у Мостару:
етнолошко-антрополошка анализа навијачког идентитета присталица „Вележа“ и „Зрињског“
- 265 | **Abstracts**

Иван Ђорђевић

Етнографски институт САНУ

ПРОТИВ МОДЕРНОГ ФУДБАЛА? ЕВРОПСКА СУПЕР ЛИГА И БУДУЋНОСТ 'НАРОДНЕ ИГРЕ'^{*}

Апстракт: Протекле три деценије донеле су дубинску трансформацију фудбала, некада перципираног као "народна игра", чија је основна особина била инклузивност. Комерцијализација овог спорта у великој мери је направила јаз између традиционалних пратилаца ове игре и фудбалских клубова чија оријентација се са локалног нивоа проширила на глобални. У овом раду намеравам да се усредсредим на студију случаја неуспешног покушаја формирања „Супер лиге“, такмичења које је требало да створи ексклузиван клуб најбогатијих европских тимова чије чланство не би зависило од успеха у националним првенствима. Циљ овог рада је превасходно анализа медијског садржаја повезаног са покретањем Супер Лиге, са посебним акцентом на креирање наратива о „пропасти фудбала“ и „спасиоцима“ игре од насртаја „отуђених“ власника и председника клубова. У раду полазим од претпоставке да је формирање наведеног такмичења перципирано као политички догађај *par excellence*.

Кључне речи: модерни фудбал, комерцијализација, народна игра, навијачи, УЕФА

Увод

Током протекле две деценије, сваког лета, у време трајања првенствене паузе, када врхунски играчи бораве на егзотичним туристичким дестинацијама, још увек преостали пасионирани љубитељи фудбала у Србији вреле дане прекраћују разговорима о новим

* Текст је резултат рада у Етнографском институту САНУ који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја РС, а на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2022. години број: 451-03-68/2022-14/200173 од 04.02.2022.

појачањима Црвене Звезде и Партизана, играчима који ће, баш ове сезоне, „направити разлику“ и донети вољеном клубу пласман у групну фазу неког од европских такмичења. „Мали Милуновић ће бити добар“, „Здјелар је баш оно што нам је фалило у везном реду“, може се чути пред сваку сезону која за клубове из Србије обично почиње веома рано, учешћем у квалификацијама за формате попут Лиге шампиона (ЛШ), у којима тимови из „малих“ држава попут Србије траже шансу да заиграју са „великима“. Ти „велики“ заправо су представници лига из пет богатих држава преваходно западне Европе, којима су места у ЛШ гарантована. Снови о гостовању Ливерпула или Реала из Мадрида на Маракани или стадиону ЈНА неких године постану стварност, а понекада се распрше већ у јулу или августу, када клубови из Србије наиђу на „традиционално неугодне“ противнике из Молдавије и Азербејџана.

Овај суморни фудбалски пејзаж, где се достизање групне фазе ЛШ сматра апсолутним успехом за некада европски релевантне клубове попут Звезде или Партизана, представља резултат трансформације фудбала, као културног феномена, која се догодила у последњих тридесет година. Данас је веома тешко замисливо да Црвена Звезда или румунска Стеауа доспеју даље од такмичења по групама, иако је реч о освајачима Купа европских шампиона, претече данашње ЛШ. Промена која се десила узрокована је процесима интензивне комерцијализације и комодификације фудбалске игре, пре свега условљеним великим приливом новца од стране телевизијских оператера. Ти процеси преваходно су се догодили у Енглеској, а затим и у Шпанији, Италији, Немачкој и Француској, стварајући огроман економски јаз између клубова из ових држава и остатка европског континента, укључујући и Србију (в. Ђорђевић 2014; Goldblatt 2014). Трансформација фудбала из „народне игре“ и забаве за радничку класу у спектакл и производ који се конзумира до сржи је изменила карактер овог спорта. Лојалност и јасно изражене емоције према клубу који је проистекао из локалне заједнице више нису перципирани као пожељне особине просечног навијача, кога је заменио софистицирани конзумент, заинтересован за врхунски перформанс на терену и висок ниво услуге и комфора на стадиону. Исто тако, савремени пословни модел у руковођењу фудбалским клубовима имплицира и то да је локално тржиште одавно превазиђено, док се маркетиншке стратегије усмеравају према глобалним конзументима из, рецимо, Кине и САД. Тако је председник италијанског Јувентуса Ђани Ањели, приликом свечаности уприличене поводом промене клупског грба – према савременој „бизнис“ терминологији „ри-брендинга логоа“ – изјавио како „имамо нове циљне групе које нису

класични фудбалски навијачи: миленијалце, жене и децу. Морамо се упитати шта мисли девојчица у Шангају и миленијалац у Мексико Ситију“. (Holiga 2017).

Све ове промене, које су довеле до тога да постоји релативно мали број богатих клубова из неколицине држава који „продају производ“ и далеко већи број оних који живе или преживљавају стварајући играче – производе и полупроизоде за потребе моћнијих, одавно су документоване и анализирани у низу књига и чланака (Giulianotti 2005; Goldblatt 2008; Whanell 2008; Goldblatt 2015). Исто тако, наведена трансформација узроковала је и реакције различитих актера повезаних са фудбалом, усмерене ка супротстављању новом пословном моделу, које се најшире могу дефинисати слоганом „Против модерног фудбала“ („Against Modern Football“). Ову борбу, укратко, карактерише одбацавање комерцијалног аспекта спорта и повратак вредностима за које се верује да су одликовале некадашњу фудбалску културу, при чему се најчешће реферише на упориште у локалним заједницама, лојалност и страст (Hill, Canniford and Millward 2018; Webber 2017).

Овај чланак свакако нема амбицију да изложи и анализира сву комплексност ових процеса, већ ће у њему бити представљена студија случаја која представља кулминацију неолибералне трансформације фудбала – покушај стварања тзв. „Европске Супер Лиге“ (ЕСЛ). Реч је о иницијативи коју је у априлу 2021. године покренуло дванаест европских клубова са циљем стварања новог такмичења практично затвореног типа ван ингеренција традиционалних струковних организација попут УЕФА, у коме би се право учешћа стицало не меритократски већ у односу на, условно речено, нефудбалске критеријуме, попут финансијске моћи и комерцијалног потенцијала. Ова иницијатива, како ће даље у тексту бити детаљније објашњено, повучена је после само два дана, након изузетно негативних реакција различитих актера, од фудбалских званичника, преко навијача, до политичара.

Циљ овог рада је превасходно анализа медијског садржаја везаног за покретање Супер Лиге, са посебним акцентом на креирање наратива о „пропасти фудбала“ и „спасиоцима“ игре од настртаја „отуђених“ власника и председника клубова. У раду полазим од претпоставке да је формирање наведеног такмичења перципирано као политички догађај *par excellence*, (Macedo, Dias and Mourao 2022) па ће се и теоријски оквир за анализу заснивати на широко схваћеним појмовима популизма (Brubaker 2017a, Brubaker 2017b), неолибералне трансформације (Vacevic 2019, Numerato 2015, Numerato and Giulianotti 2018) као и генералним дебатама о кризи демократије.

Игралиште за богате

О чему се заправо ради када је реч о пројекту Европске Супер Лиге и због чега је обзнањивање њеног оснивања изазвало тектонски поремећај у фудбалској Европи засењујући све остале догађаје и потиснувши пандемију Ковида-19 са насловних страна, телевизијских вести, о порталима и друштвеним мрежама да се и не говори? 18. априла 2021. године, у периоду када још увек није било назнака краја кризе изазване ширењем вируса, и док се публика још увек није у потпуности вратила на фудбалске стадионе, у јавности се појавило "писмо о намерама" потписано од стране 12 фудбалских клубова, потенцијалних оснивача ЕСЛ. У питању је било шест енглеских клубова, уз додатак три италијанска и три шпанска тима: Ливерпул, Манчестер Јунајтед, Манчестер Сити, лондонски клубови Арсенал, Челси и Тотенхем, Јувентус из Торина, милански великани Интер, Милан, Барселона, као и мадридски Реал и Атлетико. Сам поглед на ову листу, чак и за фудбалске лаике, указивао је да иза иницијативе стоје неки од најуспешнијих и најпопуларнијих клубова на свету, али и оних који привлаче и генеришу највише новца. Са друге стране, приметно је било одсуство чланова из остатка тзв. "Лига петице", клубова из Француске и Немачке, а пре свега Пари Сен Жермена, минхенског Бајерна и Борусије из Дортмунда, који су одбили учешће у пројекту, заједно са још неколицином традиционално великих клубова као што су лисабонска Бенфика или Порто.

Клубови потписници су у свом писму обзнанили намеру да формирају потпуно ново такмичење које не би било под ингеренцијом било које кровне организације попут УЕФА, већ би се налазило у приватном власништву оснивача. Основна карактеристика предложене лиге била је да клубови који су је основали задржавају трајно место у њој, без обзира на резултате које постижу било у оквиру овог такмичења било у националним првенствима. Према иницијалном нацрту, постојао би одређени број места за друге клубове који би своје место заслужили по критеријумима који нису били прецизно дефинисани.

Суштина овог предлога сводила се, наравно, на питање контроле новчаних средстава која се генеришу посредством такмичења која контролише УЕФА, где се посебно издваја Лига шампиона, као медијски најатрактивнији, најпраћенији и најкомерцијалнији формат. Клубови који су покренули иницијативу били су на становишту да су управо они ти који имају капацитет да створе новац, и да је постојање посредника попут УЕФА не само непотребно, већ и неправедно, с обзиром на то да је управо европска кућа фудбала не само

организатор већ и врхунски арбитар по питању расподеле финансијских средстава. Европска клупска елита је својим писмом, заправо, указала да би она требало да преузме контролу превасходно над продајом телевизијских права и спонзорствима, као основним извором новца у фудбалу, барем када су у питању најјаче европске лиге. Мање или више, захтеви Ливерпула, манчестерских клубова, Реала, Барселоне, Јувентуса и осталих, имали су исту мотивацију која је водила енглеске клубове почетком деведесетих година, када је, уместо Прве лиге под контролом енглеске Фудбалске асоцијације настао формат познат као Премијер Лига, у потпуности контролисан од стране клубова који у њему учествују. На сличан начин настала је и Евролига у кошарци, одвојивши се од ФИБА, кровне организације, и креиравши приватно такмичење са клубовима који поседују тзв. А лиценце, односно, гарантовано учешће, невезано за успехе или неуспехе на националном нивоу. Аргументи који стоје иза оваквих настојања своде се на здраворазумски принцип да публика, односно конзументи, не желе да половину године гледају како други или трећи тим Челсија уништава Кошице или Лудогорец, где би „оно право”, међусобни сусрети „великих”, започело тек у завршним фазама такмичења. Уместо тога, добили би дерби мечеве сваке недеље. Консеквентно, судбина националних такмичења, лишених било каквог озбиљног такмичарског значаја, била би крајње неизвесна, јер би практично сва новчана средства створена такмичењима попут ЛШ била дистрибуирана унутар затворене групе власника, онемогућавајући бар привид праведне расподеле међу европским клубовима и савезима.

Ипак, поставља се питање шта је било толико чудно, невероватно и запањујуће у предлогу најбогатијих европских клубова, с обзиром на то да се тај модел успешно примењује већ деценијама, без претераног отпора и уз благослове спортских и државних институција? Због чега је ово писмо изазвало моменталну лавину индигнације, осуде, нимало дипломатских коментара од стране буквално свих актера на било који начин умешаних у фудбалска збивања? А реакције су биле заиста бурне. Председник УЕФА је, рецимо, отишао толико далеко да је покретаче пројекта назвао „лажовима” и „змијама”, оптуживши их за до тада невиђену похлепу (Welsh 2022, 3), запретивши да ће било који клуб који буде део овог такмичења бити у истом тренутку избачен из свих такмичења под покровитељством УЕФА, а играчима ће бити забрањено да играју за своје националне тимове. Подршку оваквом становишту дали су и кровна светска кућа фудбала, ФИФА, као и сви национални фудбалски савези, велики број клубова, удружења навијача и утицајних појединаца. Огласили су се и тадашњи премијер Велике Британије Борис Џонсон и француски председник

Емануел Макрон, у потпуности одбацивши идеју и оценивши је као неприхватљив покушај отимања фудбала од навијача.

Реакције у Србији биле су очекивано негативне, и на линији става који је заузела УЕФА. Локални фудбалски ауторитети огласили су се саопштењем у коме се наводи: „Фудбалски савез Србије изражава јасан став против формирања новог европског такмичења или тзв. ‘лиге богатих’, такмичења које својим израженим егоизмом узима фудбалу оно што га је учинило планетарним и најпопуларнијим, осећај заједништва и солидарности.”¹ Слично су реаговали и највећи српски клубови попут Црвене Звезде и Партизана. Огласили су се и навијачи ЦЗ транспарентом на стадиону „Рајко Митић”, који је гласио: „Подигните пречку, продужите стативе, па правите ‘Superleague’, играјте се тиме”, директно реферишући на концепт овог такмичења као копију формата великих америчких професионалних спортова, које карактерише затвореност лига. Од реакција локалних клубова, издвојио се и низ порука са званичног налога ФК Јавор из Ивањице на друштвеној мрежи Твитер, попут: „БРЕЈКИНГ! И поред великих притисака Флорентина Переза и осталих организатора, ФК Јавор Матис одбио је учешће у Супер лиги Европе. #LjuljajJavore”; „Не желимо лигу у којој нема комшијског дербија против Лучана и Твитер дербија против Вождовца”, као и „Да, тачно је, Ањели је био у Ивањици. Да, тачно је, понудио је огромну своту новца за верификацију и брендирање слогана #LjuljajJavore. Остали смо непоколебљиви. Јавор Фијат неће возити.”²

Поред вербалних осуда, пројекту ЕСЛ супротставили су се и навијачи организујући протесте на улицама и око стадиона, и то преваходно у Енглеској, који су низом акција настојали да по сваку цену спрече да њихови клубови буду део овог пројекта, о чему ће бити речи детаљније даље у тексту. Како год било, епилог унисоног и недвосмисленог одбацивања идеје о стварању „супер лиге богатих” био је такав да је само 48 сати након објављивања писма о намерама већина клубова повукла своје потписе и напустила пројекат. Власници енглеских клубова понизно су се извињавали навијачима и јавности. Тако је власник Ливерпула Џон Херни рекао: „Жао ми је, и ја

1 <https://www.telegraf.rs/sport/fudbal/3329417-fudbalski-savez-srbije-fss-superliga-evrope-podrska-uefa>, посећено 11.09.2022.

2 https://twitter.com/FKJavorMatis/status/1384038905213636612?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1384038905213636612%7Ctwgr%5E67289c11aa9459c9822cf964f71342feb8a4ba54%7Ctwcon%5Es1_&ref_url=https%3A%2F%2Fwww.bbc.com%2Fserbian%2Flat%2Fsrbija-56817466, посећено 12.09.2022.

сам једини одговоран за непотребну негативност која се појавила у последња два дана. То је нешто што нећу заборавити. И то показује моћ коју данас имају навијачи и коју ће, потпуно исправно, наставити да имају”. У сличном тону, један од власника Манчестер Јунајтеда Џоел Глејзер је истакао: „У последњих неколико дана сведочили смо великој страсти коју генерише фудбал, као и дубокој лојалности коју наши навијачи показују према овом великом клубу. Ви сте јасно показали противљење ЕСЛ, а ми смо послушали (...) Иако су ране свеже и разумем да ће бити потребно време да се ожиљци зацеле, ја ћу лично бити посвећен поновној изградњи поверења између нас и наших навијача, учећи из поруке коју сте послали са таквим убеђењем”.³

Бука која се ширила по медијима и социјалним мрежама нагло је утихнула, а противници ЕСЛ уживали су у победи која је спречила, према њиховом виђењу, потпуно уништавање европског фудбала и претварање „народне игре” у „забаву богатих”. Питање које је, међутим, остало неизречено, јесте: ко су, у ствари, били актери у овој борби, са којим мотивима су се борили, и, кључно, за кога се данас игра фудбал?

У наредном потпоглављу анализираћу превасходно медијски посредоване протесте фудбалских навијача у Енглеској, са посебним акцентом на поруке које су слали путем транспарената које су носили. У том смислу, настојаћу да осветлим контекст у коме се протест догодио, његов карактер, пре свега у односу на позиционирање актера у контексту центар – периферија, као и на који начин неолиберална трансформација утиче на дефинисање улоге фудбалског навијача. Покретање иницијативе за формирање ЕСЛ, као и протести против тог чина, могу, у том смислу, указивати на шире процесе креирања новог „идеалног” и „пожељног” навијача, превасходно к редефинисањем улога „позитивних” и „негативних” снага у фудбалу и, да се изразим у духу адекватном теми, коначни „рибрендинг” фудбалске културе.

Хладно, кишно вече у Стоуку и Ивањици

„У највећој мери данашњи фудбал представља опијум за масе, да не говоримо о крек кокаину” (Eagleton 2010), гласи чувени цитат Терија Иглтона у есеју названом „Фудбал, драги пријатељ капитали-

3 „Super League collapses: How fan reaction, revolt helped end English clubs' breakaway”, ESPN, 22.04.2021, доступно на <https://www.espn.com/soccer/blog-espn-fc-united/story/4366927/super-league-collapses-how-fan-reactionrevolt-helped-end-english-clubs-breakaway>, посећено 14.09.2022.

зма”. Ако је неко ко није упознат са локалним фудбалским обичајима половином априла 2021. године пратио понашање енглеских навијача након појаве писма које је обзнанило успостављање ЕСЛ, лако је могао закључити да се око стадиона налазе људи у тешкој адиктивној кризи, којима је управо одузета шанса да задовоље своју потребу за узимањем опијата. Ова окупљања носила су још већу тежину у контексту још увек присутних рестриктивних мера проузрокованих пандемијом, које су подразумевале забрану окупљања великог броја људи, чак и на отвореном простору.

Испред многих енглеских стадиона, упркос мерама, љути навијачи су носили транспаренте и узвикивали паролe, уз доминацију једне речи – похлепа. Главна мета напада били су тзв. власници – олигарси, богати појединци и компаније у чијем власништву се налази већина енглеских фудбалских клубова, укључујући и актере ангажоване око пропалог пројекта ЕСЛ. Они су оптужени да покушајем стварања ЕСЛ стављају финансијски интерес испред такмичарског. Контекст ових протеста знатно је шири, и подразумева, између осталог, оптужбе против преваходно, у случају Манчестер Јунајтеда, Ливерпула и Арсенала, америчких власника чије разумевање фудбала и спорта поједини навијачи не одобравају, сматрајући да они не разумеју суштинску и традицију енглеског фудбала. Према том ставу, „прелепа игра” (*The Beautiful Game*) заснована је на принципу познатом као пирамида (в. Web et. al, 2020), односно шеме која подразумева огроман број аматерских и полуаматерских клубова који играју тзв. Недељну лигу (*Sunday league football*), која представља базу за даљи развој играча и њихов евентуални продор у више, професионалне рангове енглеског фудбала. Иконички карактер овог система најбоље описује део Лондона познат као *Hackney Marshes*, на коме се налази 82 фудбалска терена који служе искључиво као простор за такмичења аматерских клубова.

Управо на том трагу биле су поруке које су окупљени на протестима слали власницима клубова. „Наш клуб, наша историја, наша традиција, Кренке⁴ напоље”, гласила је једна од порука навијача ФК Арсенал, који су на капију стадиона окачили транспарент садржаја: „Срам вас било! Арсенал (1886–2021) – почивај у миру”. Слична порука осванула је и на огради Ливерпуловог стадиона, а током заједничког протеста испред стадиона Лидс Јунајтеда, навијачи ливерпулског клуба носили су транспарент на коме је писало: „Љубав према игри радничке класе, уништеној похлепом и корупцијом. Почивао у миру, Ливерпуле. Хвала за успомене”.

4 Власник ФК Арсенал, амерички пословни човек.

На практично свим протестним окупљањима могле су се видети и чути поруке „Створен од стране сиромашних, украли су га богати”, „Супер Похлепа”, „Продали сте наше душе”, као и „Фудбал припада нама”, „Навијач а не конзумент / купац”, „Ми одлучујемо када ћете играти”, као и „Фудбал без навијача је ништа”. Присутни су били и транспаренти са натписима „Ултимативна издаја”, „Фудбал припада нама, а не ВАМА”, као и један који је истицао: „Желимо наше хладне вечери у Стоуку”, реферишући на једну од дефинишућих тропа енглеског фудбала да, ма колико гламурозан и скупоцен тим имали, сви ти мајстори и звезде из богатих клубова бар два пута годишње морају да одиграју меч у овом малом тмурном граду на стадиону где се, бар до скоро, баштинио традиционални енглески стил игре, заснован више на физичким предиспозицијама него на тактици и техници.

Поруке послате са протеста у суштини се могу сажети у став да оснивање ЕСЛ представља чин отимања фудбала навијачима од стране богатих, отуђених и похлепних власника, чији је једини циљ финансијска корист. Отмица и издаја се у овом контексту тумаче као настојање да се (енглеском) фудбалу одузме оно што, из перспективе окупљених, представља недодирљиву традицију овог спорта, његове корене као игре радничке класе. Фудбал, у том смислу, никада не би смео да функционише на тај начин да новчана добит и комерцијални мотиви буду испред такмичења, славе и лојалности. Коришћење термина попут „душа”, „издаја”, „љубав” или „срамота” јасно указује на то да се у фудбал читавају превасходно емотивне вредности и да управо та емотивна инвестиција одваја ову игру од других, чинећи је неприхватљивим окружењем за хладне, безосећајне пословне људе који се воде правилима „бизниса”, доживљеног као врста „нечисте” активности.

Овај оправдани гнев, снажне и емотивне поруке које су послали навијачи енглеских клубова у пролеће 2021. године одају утисак како је у питању био догађај без преседана, иницијатива помоћу које би „прави” навијачи били протерани са стадиона, чин који би фудбал отео онима који су га створили и због којих постоји. Парадокс такве перцепције, међутим, лежи у чињеници да се све то због чега су се људи на улицама и друштвеним мрежама с правом бунили, одавно догодило. Да су ови протести започели почетком деведесетих година прошлог века, када је оснивана Премијер Лига и када су енглески клубови постали интересантни пројекти за улагање богатим појединцима и компанијама, оштрица критике због отимања фудбала била би знатно брижљива. Да енглески фудбал од почетка деведесетих година није доживео огромну трансформацију (Goldblatt 2014,

Ђорђевић 2015) која је традиционалну публику, припаднике радничке класе, преселила у пабове и на улице услед сталног повећавања цена карата и чињења суботње забаве неприуштивом, а све то је било праћено строгим мерама надзора и казних мера које су традиционално навијање учинили практично немогућим, бука и бес због појаве иницијативе „богатих” били би знатно разумљивији. Наравно, током протекле три деценије догодило се много протеста и конкретних акција навијача против комерцијализације и комодификације фудбала, од чега је вероватно најилустративнији пример оснивање алтернативног и аутентичног Манчестер Јунајтеда под називом Јунајтед оф Манчестер (FC United of Manchester). Овај клуб настао је као реакција на продају „старог” Јунајтеда америчким власницима 2005. године (в. Brown 2008; Millward and Poulton 2014). Након неуспешних протеста, навијачи манчестерског великана одлучили су да покрену сопствени клуб, којим ће управљати навијачи-чланови директно демократским путем. Овај клуб се тренутно такмичи у седмом рангу енглеског фудбала, и представља један од ретких примера оваквог управљачког модела. Иако је случај оснивања алтернативног клуба подигао медијску праšину и изазвао интересовање јавности, модел који је био понуђен није прихваћен са претераним ентузијазмом нити од јавности, а још мање од фудбалског естаблишмента. Такође, нити сам „стари” Манчестер Јунајтед није претрпео превелику штету након ове побуне, опстајући ако не увек такмичарски у врху енглеског фудбала, онда свакако у контексту финансијске моћи и комерцијалног потенцијала.

Овај парадокс можда се најбоље може илустровати речима Герија Невила, легендарног фудбалера Манчестер Јунајтеда и енглеске репрезентације, који тренутно представља веома утицајну фигуру у енглеској јавности. Он је био један од првих који је устао против оснивања ЕСЛ, истичући да „они стварају монопол, радњу затвореног типа, такмичење где вам је чланство гарантовано (...) Шта је поента? Они узимају све овој земљи: Пирамиду, искреност такмичења, поштење и интегритет такмичења које ми вреднујемо, и они то нама узимају (...) Да, ми знамо да Манчестер Јунајтед има више новца, да Ливерпул има више новца (...) Можемо да живимо са тим. Увек ће бити клубова са више новца, али они могу да изгубе код куће од Шефилд Вендсдеја (...) а они покушавају да то отму и да направе франшизни фудбал. Никада!” Са друге стране, у истом разговору, Невил каже: „ (...) Био сам тих када су Глејзери преузели Јунајтед, мислио сам да је свима јасно да, када клуб постане део Премијер лиге, може бити купљен и може остати ван контроле играча, навијача, било кога. Ја верујем у слободно тржиште” (Welsh 2022, 6).

Велш са правом указује на ову контрадикцију, где је позиција коју заузима некадашњи фудбалер таква да је потпуно оправдано да одређени клубови, појединци или компаније имају користи од комерцијализације и финансијализације фудбала (Welsh 2022, 7), све док се то одиграва у контексту који одговара, условно речено, локалном тржишту. Невилу не само да није сметала чињеница да су амерички власници преузели његов клуб, већ није имао примедби и на перманентну трансформацију Лиге Шампиона, у којој су клубови из Енглеске, Шпаније и Италије имали све привилегованији статус и гарантовано учешће бивајући трећи или четврти на табели, док су се шампиони других (сиромашних) држава борили за учешће у безброј кругова квалификација, најчешће добијајући прилику да заиграју у неком од мање атрактивних и исплативих европских такмичења.

Управо овај парадокс указује због чега је борба навијача Манчестер Јунајтеда из 2005. године била значајно мање успешна него протести из 2021. године против оснивања ЕСЛ. Довољно је погледати да је у овом сукобу против „богатих и отуђених власника”, на самом врху пирамиде стајала УЕФА, оснивач формата ЛШ у којој се истим тим богатим клубовима дају привилегије и финансијска добит, са једином разликом што у новчаној расподели одређени, знатно мањи, део ипак добијају и сиромашна „млађа браћа” са, рецимо, истока Европе.

Навијачи који су, заједно са УЕФА бранили историју, традицију и суштину енглеског и европског фудбала заправо нису они исти навијачи који су се бунили против комерцијализације фудбала крајем осамдесетих и деведесетих година, нису чак ни они који су настојали да спрече претварање клубова у франшизе двехиљадитих. Политичка битка која се повела око иницијативе за оснивање ЕСЛ уклапа се у модел који представља основни *modus operandi* данашњег глобалног политичког простора – популизам. Под овим концептом, следећи Брубекера, подразумевам праксу у којој се говори у име народа, а увек против отуђених елита (Brubaker 2017b, 5). У овом контексту, УЕФА наступа као заступник потлачених, заштитник свих оних који се боре против „отимања фудбала од народа”.

Тај „народ” који чува традицију и суштину фудбала, као и у сваком другом популистичком дискурсу, крајње је нејасно дефинисан, јер су и сами актери крајње разнородни. Фудбалски савези, клубови и навијачи из сиромашнијих земаља, налазећи се између чекића и наковња, свакако бирају мање зло, у коме имају бар минималну шансу да остану релевантни и бар донекле присутни на мапи европског фудбала, јер би им такмичење попут ЕСЛ заправо у потпуности ускратило не само могућност учешћа у такмичењима већ и

било какву финансијску компензацију. Са друге стране, „народ” су и навијачи који су изашли на улице да протестују против „лиге богатих”. Занимљиво је приметити да је највећи број њих то урадио само у Енглеској, док је у другим европским земљама тако бурна реакција изостала. Због тога се поставља питање агенсности управо тих људи, односно кога су они заправо заступали, позивајући се на историју и традицију „народне игре”? Ступајући раме уз раме са УЕФА и другим представницима фудбалског естаблишмента, они су у суштини постали субјекти који су кооптирани у већ одавно трансформисан европски фудбал, где је стварање ЕСЛ само логичан наставак већ створене профитно оријентисане индустрије забаве. На тај начин се редифинише и сам појам навијача, где познате паролe о спречавању уништења „духа фудбала” сада нису усмерене против оних снага које фудбал настоје да претворе у „бизнис”, попут УЕФА или Премијер Лиге, већ та потенцијална субверзија бива кооптирана у систем који се самодeфинисао као „мање зло”. Свесно или несвесно, креира се фигура новог, пожељног навијача који мрзи „отуђене олигархе” а воли традицију и против је „модерног фудбала”, где управо његови креатори постају саборци у тим биткама. Тај навијач постаје оно што Ђулијаноти и Нумерато називају грађанином-конзументом (*citizen/consumer, citimer*) (Numerato and Giulianotti 2018), освешћени појединац који партиципира у оквирима система, чије су акције, уколико и постоје, у супротности са контракултурним карактером навијачког покрета, и чије потребе подразумевају конзумацију фудбалског спектакла. У том смислу треба и разумети понизна извињења власника клубова, који су се у својим писмима након одустајања од пројекта ЕСЛ, листом позивали на моћ навијача, љубав, лојалност и традицију, показујући спремност да „убудуће” слушају њихово мишљење.

Управо на том трагу треба истаћи Нумератово упозорење, где он, говорећи о неолибералној трансформацији фудбала, истиче како покрет „против модерног фудбала”, у контексту позиционирања актера, представља изузетно комплексно поље истраживања (Numerato 2015, 122–133). Он истиче да је тај покрет, ако се о њему уопште може и говорити, сачињен од изразито хетерогених група и појединаца, чији ставови се по многим питањима у потпуности разилазе. Против „модерног фудбала” су и горе поменути „ситимери”, али и групе које практикују насиље, које испољавају хомофобију или су отворено расистичке. Све те групе и појединци чинили су и данас чине значајан део популације која је инвестирана у фудбал, а чија партиципација се перципира неприхватљивом, не само од стране естаблишмента већ и од званичних удружења навијача. Управо стога је нови савез између

УЕФА и побуњених навијача имао за циљ да дефинише аутентичне баштинике фудбалске традиције и историје, бар симболички креирајући слику пожељне фудбалске публике.

Уколико се окренемо овлашној компаративној анализи, узимајући као пример реакције на оснивање ЕСЛ у Србији, може се доћи до закључка да је битка „навијача” против „смрти фудбала” на европској периферији доживљена знатно другачије. Реакције фудбалског савеза и већих клубова биле су очекивано на линији УЕФА, подржавајући модел у коме је, у тренутним околностима, њихов опстанак једино и могућ. Иронична реакција, рецимо, навијача Црвене Звезде, који су, овлашно се осврнувши на „фудбалски земљотрес” лаконски закључили да актери могу слободно да се играју својом лигом, указује на суштински мањак интересовања за борбу која није њихова. Исто тако, духовите објаве на Твитеру о „брендирању” слогана „Љуљај јаворе”, представљају исказивање јасног осећаја да је реч о сукобу унутар европског центра где носиоци моћи у потпуности превиђају постојање актера који такође имају своје „хладне, кишне ноћи у Стоуку”.

Закључна разматрања

У овом тексту настојао сам да анализирам контекст у коме се појавила иницијатива за оснивање „такмичења за богате”, ЕСЛ. Низ догађаја који је почео од обелодањивања пројекта до његове брзе пропасти указао је превасходно на правац у коме се креће елитни европски фудбал. Још важнија последица овог, по свему судећи, трапавог и неприпремљеног потеза, била је редефинисање односа моћи унутар фудбалског естаблишмента.

Вишедеценијска борба „против модерног фудбала”, која је за мету имала комерцијализацију и финансијализацију игре, протежирану од стране корумпиране елите оличене не само у власницима клубова и лига, већ и у УЕФА, претворила се у борбу против неколицине „американизованих” појединаца који су одједном постали извор свега лошег што у фудбалу данас постоји. Кооптирајући ову конкретну борбу, УЕФА је преко ноћи постала заштитник потлачених и чувар традиције и историје „народне игре”, промовишући, како се наводи у саопштењу Фудбалског савеза Србије, „осећај заједништва и солидарности”. Навијачи који су устали против оснивања ЕСЛ тако су постали савезници у сукобу против „отимача традиције”, постајући субјекти коначне трансформације фудбала у производ који се конзумира.

Ови догађаји указали су на још једну важну ствар – све дубљи јаз између европског центра и периферије. У суштини, читав сукоб је, може се рећи, био ограничен на неколицину богатих држава и лига западне Европе, а посебно Енглеску, као фудбалски регион у коме је комерцијализација овог спорта отишла најдаље. Сви остали били су мање-више неми посматрачи у овој игри, у којој су гневни навијачи Вест Хема заборавили да, до пре неколико десетина година, нису имали шта да траже на гостовању у Београду или Букурешту, и где им не пада на памет да буду део „хладне, кишне ноћи у Ивањици”.

Пропаала иницијатива за покретање ЕСЛ указала је, заправо, на неумитни пут којим се креће елитни европски фудбал, са, можда, по којом препреком која ће успутно бити превазиђена. УЕФА, као новоуспостављена заштитница права „аутентичних навијача”, тако ће, мирне душе, моћи да настави трансформисање своје Лиге Шампиона у такмичење где ће богати бити све богатији а сиромашни све сиромашнији. Саша Крел, коме је посвећен овај зборник, на овакав развој ситуације имао би само један коментар: „Ја вам нисам ништа рекао, али видећете...”

Литература:

- Bacevic, J. 2019. Knowing Neoliberalism, *Social Epistemology*, 33:4, 380–392.
- Brown, A. 2008. ‘Our club, our rules’: fan communities at FC United of Manchester, *Soccer & Society*, 9:3, 346–358.
- Brubaker, R. 2017a. Populism’s Perfect Storm, *Boston Review*, <https://bostonreview.net/articles/rogers-brubaker-perfect-populist-storm/>
- Brubaker, R. 2017b. Why populism? *Theory & Society* 46, 357–385.
- Ђорђевић, I., 2014. Kako je „narodna igra” osvojila svet, *Kratka društveno-ekonomska istorija fudbala u Evropi i Srbiji. Glasnik Etnografskog instituta SANU* 62(1), 181–198.
- Ђорђевић, I. 2015. *Antropolog među navijačima*. Beograd: XX vek.
- Eagleton, T. 2010. Football: a Dear Friend to Capitalism, *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2010/jun/15/football-socialism-crack-cocaine-people>
- Giulianotti, R. 2005. *Sport: a Critical Sociology*. Oxford: Malden Polity.
- Goldblatt, D. 2008. *The ball is Round: a Global History of Football*. 1st Riverhead trade pbk. ed. New York: Riverhead Books.
- Goldblatt, D. 2014. *The Game of Our Lives: The Meaning and Making of English Football*, London: Nation Books.
- Hill, T., Canniford, R., & Millward, P. 2018. Against Modern Football: Mobilising Protest Movements in Social Media. *Sociology*, 52(4), 688–708.

- Holiga, A. 2017. J. Problem sa rebrandingom Juventusa, Telesport. <https://telesport.telegram.hr/kolumne/nogomet-narodu/j/>
- Macedo, A., Dias, M.F. & Mourão, P.R. 2022 A literature review on the European Super League of Football – Tracing the Discussion of a Utopia?, *International Journal of Sport Policy and Politics*, 14:3, 563–579.
- Millward, P., & Poulton, G. 2014. Football Fandom, Mobilization and Herbert Blumer: A Social Movement Analysis of F.C. United of Manchester, *Sociology of Sport Journal*, 31(1), 1–22.
- Numerato, D. 2015. Who Says “No to Modern Football?” Italian Supporters, Reflexivity, and Neo-Liberalism. *Journal of Sport and Social Issues*, 39(2), 120–138.
- Numerato, D., & Giulianotti, R. 2018. Citizen, consumer, citimer: The interplay of Market and Political Identities within Contemporary Football Fan Cultures. *Journal of Consumer Culture*, 18(2), 336–355.
- Webber, D. M. 2017. ‘Playing on the Break’: Karl Polanyi and the Double-movement ‘Against Modern Football.’ *International Review for the Sociology of Sport*, 52(7), 875–893.
- Welsh, J. 2022. The European ‘Super-League’ Debacle: Why Regulation of Corporate Football is Essential, *Soccer & Society*, DOI: 10.1080/14660970.2022.2054805
- Whannel, Garry. 2008. *Blowing the Whistle, Revisited*. New York: Routledge.

traumatic, private margin. Children's games of this type for different generations represented the communication space imbued with fluid pictures of war, conflict or enemy, through which one not only recalls, but also remembers, reproducing specific pictures of cultural reality and social roles. Through the analysis of narratives about the practice of war games of generations that grew up in the era of the SFRY and after its dissolution, the paper attempts to reach conclusions about the role of the game as a mediator in social and political communication of peer groups and the government (the world of children's imagination and the world of grown-ups) as the focal point of the construction of ideas about "us" and "others", "heroes" and "the enemy" in a specific context.

Keywords: children's war games, Yugoslavia, ideology, nationalism, otherness.

Ivan ĐORĐEVIĆ

AGAINST MODERN FOOTBALL? THE EUROPEAN SUPER LEAGUE AND THE FUTURE OF THE 'PEOPLE'S GAME'

Abstract: In the past 30 years, football has gone through a deep transformation. Once perceived as a "people's game", whose basic feature was inclusiveness, the game became deeply commercialized. The commercialization of this sport has largely created a gap between the traditional followers of this game and football clubs whose orientation has expanded from the local level to the global market. In this paper, I intend to focus on the case study of the failed attempt to form so called "European Super League" (ESL), a competition that was supposed to create an exclusive club of the richest European teams whose membership would not depend on success in national championships. The aim of this work is primarily the analysis of media content related to the launch of the Super League, with a special emphasis on the creation of narratives about the "doom of football" and the "saviours" of the game from the "alienated" club owners and presidents. The main assumption in this article is that the formation of the ESL has been perceived as a political event par excellence.

Keywords: modern football, commercialization, people's game, football fans, UEFA

Jadranka ĐORĐEVIĆ CRNOBRNJA

"PELIVAN FIGHTS" – AN EXAMPLE OF WRESTLING COMPETITION IN GORA

Abstract: "Pelivan fights" are a wrestling competition taking place in Dragaš and some Goran villages in the area of Gora (AP Kosovo and Metohija) over a longer

CIP – Каталогизација у публикацији –
Народна библиотека Србије, Београд

316.7:39(082)

159.922.72(082)

796(796)

012 Крел А. (082)

ANTROPOLOGIJA sporta, igara i detinjstva : zbornik radova
u čast dr Aleksandra Krela (1968–2021) / Bojan Žikić, Ivan Đorđević,
Vladeta Petrović (uredili). – Beograd : Univerzitet, Filozofski fakultet,
2022 (Beograd : Službeni glasnik). – 271 стр. ; 24 cm

Str. 7–9 :Predgovor / urednici Zbornika. – Tiraž 200. – Napomene
i bibliografske reference uz tekst. – Bibliografija uz svaki rad. –
Summaries.

ISBN 978-86-6427-241-4

а) Крел, Александар (1968–) -- Библиографије

б) Културна антропологија -- Зборници

в) Детињство -- Зборници

г) Спорт -- Зборници

COBISS.SR-ID 81374473

ISBN 978-86-6427-186-8

9 788664 271868

